

Kristina Bjelić¹

Univerzitet u Novom Sadu

Univerzitetski centar za interdisciplinarne i multidisciplinarne studije i istraživanja

Centar za socijalni rad, Novi Sad

UDK

316.663-055.2

305-055.1/.2:378

Karolina Lendák-Kabók²

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Univerzitet Etveš Lorand (Eötvös Loránd), Budimpešta

Fakultet društvenih nauka

DRUŠTVENA KONSTRUKCIJA ŽENSKE BRIGE U KONTEKSTU POMAGAČKIH PROFESIJA

APSTRAKT Izučavanje društvene konstrukcije ženske brige svoje začetke nalazi u feminističkom aktivizmu i teoriji. Žensku brigu odlikuje transgeneracijska reprodukcija, koja implicitno utiče na održanje obrazaca u patrijarhalnom društvu. Najvažnija karakteristika ženske brige je gubljenje dela subjekta (žene) u procesu brige koja je usmerena ka objektu brige (muškarcu). Rad ukazuje na uticaj obrazovnog sistema u održanju ženske brige. Iznosi se analiza rodne strukture i broja upisanih studentkinja na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, budućih stručnjakinja u oblastima pedagogije, psihologije i socijalnog rada, odnosno profesija u kojima se praktikuje briga, u toku školskih godina 2017/2018–2021/2022. Postotak upisanih studentkinja (90%) na navedene studijske programe ukazuje na kontinuirano perpetuiranje društvene konstrukcije ženske brige, koje potiče iz porodice i domaćinstva i pretiče se na korisnike usluga u različitim sistemima.

Ključne reči: etika brige, društvena konstrukcija ženske brige, rodne uloge, pomagačke profesije

UVOD

Rodna segregacija u visokom obrazovanju predstavlja jednu od ključnih prepreka za rodnu ravnopravnost i značajan je društveni izazov. Prema Indeksu rodne ravnopravnosti Srbije (Babović 2021, 150), trendove povećanja

1 E-mail: kikabjelic1999@gmail.com

2 E-mail: karolina.lendak@uns.ac.rs

vanja učešća žena u visokom obrazovanju i na tržištu rada prati povećana rodna segregacija. Žene se koncentrišu (prvo u obrazovanju, a potom i na tržištu rada) u sektoru „ekonomije brige”, odnosno profesijama koje pružaju socijalne usluge (poput obrazovanja, zdravstva i socijalne zaštite). Te profesije povezane su sa nižim zaradama i mogućnostima zapošljavanja u poređenju sa prosperitetnijim, uglavnom tehničkim sektorima, u kojima dominiraju muškarci (informacione i komunikacione tehnologije). Žene ređe zauzimaju rukovodeće položaje u privredi, a takođe ih ima manje i među preduzetnicima. Horizontalna rodna segregacija, prema sektorima i zanimanjima, izražena je i svoje korene pronalazi u obrazovanju, manifestujući se kao koncentracija zapošljavanja žena u sektorima socijalnih usluga (Babović 2021, 151).

Blagojević (2002, 601) ukazuje da praktikovanjem ženske brige u domaćinstvu žene gube deo subjekta u procesu brige koja je usmerena ka objektu brige (muškarcu). Žene gube deo sopstva praktikujući žensku brigu i kroz pomagačke profesije. Studentkinje koje su upisale studije socijalnog rada, pedagogije ili psihologije, žene su koje će svoju brigu prilagođavati različitim starosnim dobima i polu/rodu, pa tako raditi sa decom i mladima ili odraslim i starim licima, o kojima će aktivno brinuti. Posebno je značajno ukazati na to da navedeni studijski programi, a kasnije i profesije emocionalno troše stručnjakinje, kojima se posao ne završava na kraju radnog dana, već često brinu o korisnicima i korisnicama usluga i kod kuće, ali nastavljaju i da praktikuju brigu prema drugim članovima porodice u domaćinstvu.

Navedeni trendovi ukazuju na značaj ispitivanja ženske brige u Srbiji i načina na koji se ona reprodukuje kroz sistem visokog obrazovanja, stoga rad ima za cilj da analizom rodne strukture upisanih studenata i studentkinja na studije koje se ostvaruju kroz koncept brige, a kasnije i kroz uključenost na tržište rada, objasni izraženost horizontalne rodne segregacije. U radu, nakon uvodnog dela, prikazujemo brigu kao sociološki fenomen, kao i doprinos feminističke etike brige razumevanju konstrukcije ženske brige. Nakon toga, analiziramo način na koji se briga ostvaruje u mikrookruženju, to jest u porodici i domaćinstvima, te kako se ona ostvaruje i u visokoobrazovnom sistemu, i na kraju, kako briga funkcioniše u praksi pomagačkih profesija. Empirijski deo rada se sastoji iz analize rodne strukture upisanih studenata/studentkinja na odseke za psihologiju, pedagogiju i na

studijski program Socijalni rad na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu. U zaključku rada se naglašava važnost razumevanja feminističke etike brige pri podučavanju sadašnjih i budućih generacija studentkinja (i studenata), koji se opredeljuju za pomagačke profesije. Na samom kraju rada predlažemo rešenja za prekid ciklične reprodukcije ženske brige, kroz kreiranje i praktikovanje politika koje će imati za cilj restrukturiranje ženske brige kako u privatnoj, tako i u javnoj sferi.

BRIGA KAO SOCIOLOŠKI FENOMEN I FEMINISTIČKA ETIKA BRIGE U ZAPADNIM DRUŠTVIMA

U ranom hrišćanstvu etika brige je postala centralna komponenta političke ideologije, državnog prava i verskog diskursa, na kojima su začeta brojna savremena društvena uređenja (Orlov Vilimonović 2022, 911). Ženska briga naturalizovana je i kao takva pripisana „prirodnoj” ulozi žene u društvu, koja se obično ne dovodi u pitanje. Duboko ukorenjeni rodni stereotipi koje deca usvajaju posredstvom primarne i sekundarne socijalizacije, utiču na njihovo kreiranje uverenja u skladu sa kojima se ponašaju. Delanjem prema usvojenim rodno stereotipnim obrazovnim sklonostima mladi biraju fakultete. Kulturni pritisci jesu objašnjenje za postojanje humanističko-naučne podele u obrazovanju između muškaraca i žena. Rodni stereotipi naglašavaju odgojnu ulogu žena i njihovu „prirodnu” predispoziciju za brigu (Barone 2011, 159).

Jedan od najuticajnijih radova na temu ženske brige kao sociološkog fenomena u Srbiji objavila je Marina Blagojević 2002. godine, pod naslovom „Brinem, dakle postojim: dekonstrukcija ženske brige”. Prema autorki, briga „postoji u diskursu svakodnevnog života, ona je legitimna kao osećanje, prihvaćena kao ponašanje, ona se pretpostavlja do mere da je nevidljiva i bez objašnjenja” (Blagojević 2002, 593). Blagojević zastupa stanovište da se briga ne može sagledati i objasniti samo kao biološka kategorija već da je ona suštinski sociološki fenomen. To znači da je briga definisana intenzitetom, objektom i subjektom brige, smerom i pravcem, kao i društvenim kontekstima u kojima se brine. Praktikovanje ženskosti na način na koji savremeno srpsko društvo posmatra ženu ogleđa se u pružanju bezuslovne ženske ljubavi, brige i u požrtvovanju, koji su usmereni direktno ka objektima brige,

muškarcima (partnerima), deci (posebno deci muškog pola), ali i starijim srođnicima (Blagojević 2002, 593). Rodne razlike se, između ostalog, ogledaju u diferencijalnim oblicima brige kod žena i muškaraca. Blagojević (2002, 592) navodi da je ženska briga pasivna, ciklična, reproduktivna i emotivna, dok je muška briga aktivna, ciljna i racionalna. Najvažnija karakteristika ženske brige i suštinska razlika između ženske i muške brige je gubljenje dela subjekta (žene) u procesu brige koja je usmerena ka objektu brige (muškarcu). Objekat brige u savremenom srpskom društvu jeste porodica, uključujući različito starosno doba članova porodice, pa samim tim i drugačiju vrstu i stepen brige. Tako se, na primer, rodna uloga žena u Srbiji izrazito vezuje za „žrtvovanje” koje se odvija preko brige (Blagojević 2002, 591). Bez žrtvovanja, partnerski, porodični i poslovni odnosi ne bi bili funkcionalni, a žrtvovanje ne doprinosi individualnoj sreći osobe (žene) koja se žrtvuje. Žene percipiraju želje i potrebe objekata brige kao prioritete. Žrtvujući lične želje i potrebe, omogućavaju objektima brige samoaktualizaciju. Uloge koje zauzimaju muškarci i žene na mikronivou u Srbiji su komplementarne i omogućavaju cikličnu reprodukciju i održavanje patrijarhalnog uređenja (ibid.).

Kroz koncept feminističke etike brige u zapadnim društvima, autorke kao što su Kerol Gilligan (Carol Gilligan), Selma Sevenhuijsen (Selma Sevenhuijsen) i Eva Kamberer ukazuju na činjenicu da požrtvovanost nije vrlina, te ističu važnost dihotomije javno i privatno, kao i da etika brige mora da prožima javni diskurs (Galić i Geiger 2007, 24). Dihotomija javno/privatno se ukršta i sa dihotomijom razum/emocije. Muškarci se nalaze na jednom kraju dihotomije i predstavljaju razum – javno, dok se na drugom kraju nalaze žene, koje predstavljaju privatno – emocije. U osnovi ove dihotomije nalazi se dihotomija kultura/priroda, koja ženu određuje kao bližu prirodi, koju muškarac obuzdava posredstvom svog kreativnog uma i kulture (Shibley 2002, 107).

Saosećanje predstavlja ključnu vrednost etike brige, odnosno brige za druge (Noddings 2013, 108). Saosećanje je manje emocionalno intenzivan fenomen nego empatija, u smislu da ne podrazumeva potpuno deljenje osećanja sa patnjom druge osobe. Empatija je ključna za ljudski opstanak. Prema Kerol Giligan, „milioni ljudi moraju mirno koegzistirati” (Gilligan 1993, 65).

Evolucija etike brige svoje začetke nalazi u ispitivanju psiholoških osnova nenasilnih ljudskih odnosa (Gilligan 1993, 65). Fokus moralnog diskursa se pomerio na pitanje kako se uključiti u odnose sa odgovornošću i pažnjom. Od svog nastanka 1980-ih, teorija etike brige uvrstila je rodnu perspektivu (Orlov Vilimonović 2022, 911).

Briga se posmatra i kroz prizmu demokratije, posebno u smeru participiranja svih pojedinaca i pojedinki u bivanju objektom i subjektom brige. Gidens (Giddens 1998, 110) ukazuje na važnost uključivanja etike brige u postojeće normativne oblike. Takođe, ovaj autor smatra da je potrebno stvaranje inkluzivnog društva, kako bi se potrebe ljudi koji nisu radno aktivni ili radno sposobni prepoznale i zadovoljile. Adekvatan odgovor države na postojeće izazove porodičnog i individualnog funkcionisanja ljudi podrazumeva formiranje politike brige (Sevenhuijsen 2000, 30). Giddens se zalaže za „treći put” prilikom kreiranja socijalne politike, sa predlozima za novu porodičnu politiku, koju Sevenhuijsen (2002, 136–137) oštro kritikuje, ukazujući da se prilikom kreiranja porodične politike mora krenuti od normativnog pojma „ravnopravnosti između polova” (engl. *equality between the sexes*). Gidens (Giddens 1998, 94) ukazuje da je briga o deci najvažnija nit koja treba da vodi socijalnu politiku. Prvi društveni problem koji treba rešiti je društvena nejednakost prilikom davanja i primanja brige, (ne)plaćeni rad, ali i nejednakost prilikom davanja i primanja brige po klasi i etničkoj pripadnosti (Sevenhuijsen 2002, 137).

Briga treba da bude integrisana na najpotpuniji način u bilo koju viziju društvenog života i socijalne politike. Ključ je u pronalaženju nove ravnoteže između kolektivnih i individualnih odgovornosti, koje uključuju i praktikovanje brige. Delanje pojedinaca i pojedinki koje gradi društvo počiva na odnosima heterogenih mreža nege i brige. Prava i obaveze se posmatraju kao sredstvo za uspostavljanje odnosa u političkom i društvenom životu, dok se u moralnom smislu praktikovanja brige ti odnosi strukturiraju i ciklično održavaju kroz različite oblike odgovornosti, za sebe, za druge i za međusobne odnose. Etika brige posmatra moral i politiku, odgovornost i obaveze kroz relaciju ontologiju, što uključuje sagledavanje implikacija politike za očuvanje odgovornosti i odnosa na mikronivou. Briga na mikronivou označava konkretan posao, koji se preliva u obavljanje dnevnih rutina rada brige, kao i pružanje i primanje brige, koje se neretko nalazi u

porodičnom funkcionisanju (Sevenhuijsen 2000, 30). Kameron (1997) iznosi da briga ne postoji ukoliko se obaveze ispunjavaju rutinski. Istinska realizacija brige podrazumeva angažman oba učesnika, odnosno objekta i subjekta brige (Sevenhuijsen 2000, 30).

Žene teško ostvaruju autonomiju u društvima koja su obeležena održavanjem brige. Pažnja i odgovornost oblikuju svakodnevne društvene interakcije na mikronivou, prema deci, suprugu, starijim srođnicima. Kameron (1997) navodi da nije moguće postojanje univerzalne brige, koja se nalazi u bazi tradicionalne etike. Praktikovati etiku brige znači ponašati se u skladu sa sklonostima i simpatijama u svakoj situaciji, individualno i autentično. Etika brige podrazumeva poštovanje odluka svake individue, ukoliko one nisu u sukobu sa moralom, što se nalazi i u osnovi delovanja u pomagačkim profesijama (Kameron 1997, 193). Važno je posmatranje brige kao aktivnosti, ali i kao dispozicije. Delovanje i praktikovanje brige na mikronivou nije stil života, već se zasniva na psihološkim i materijalnim elementima, ali i na ljudskoj praksi. Dakle, nemoguće je odvojiti materijalni život i međuljudske odnose prilikom praktikovanja brige (Sevenhuijsen 2000, 30).

Etika brige svoje korene ima u roditeljskom pružanju brige, koje se menjalo u zavisnosti od sociokulturnih i istorijskih okolnosti. Briga se posmatra i praktikuje kroz demokratska decentralizovana sistemska uređenja, što odgovara globalnim izazovima sa kojima se ljudi suočavaju na mikro i mezo nivou (Sevenhuijsen 2000, 30). Virdžinija Held (Held 2006, 157) podržava brigu kao društvenu i političku, a ne kao brigu ograničenu isključivo na međuljudske odnose. Ona ukazuje da praktikovanje etike brige otvara put ka ostvarenju boljih društava, za razliku od Blagojević, koja praktikovanje etike brige posmatra prevashodno u privatnoj sferi i sagledava nepovoljne odlike praktikovanja brige po žene. Ipak, Blagojević ukazuje na činjenicu da briga može biti korisna kao društvena i politička ukoliko je funkcionalna, odnosno ukoliko su žene i subjekti i objekti brige (Blagojević 2002, 591).

BRIGA U DOMAĆINSTVU

Prostor u kojem se briga u Srbiji dominantno održava i oblikuje jeste domaćinstvo ili porodica. Porodica predstavlja tlo na kojem je moguće biti objekat brige, subjekat brige, ali i objekat i subjekat brige. Istraživanja o ko-

rišćenju vremena iz 2010. godine i 2015. godine u Republici Srbiji potvrđuju ukorenjene stereotipe koje vezujemo za patrijarhalno društvo, što se ogleda i u preraspodeli kućnih poslova na muške i ženske (Đoković Papić i Stojanović 2016). Žene veći deo svog vremena troše na brigu o domaćinstvu i brigu o deci. U slučaju kada je raspodela bliža jednakosti, žene su te koje prave plan i organizuju aktivnosti. Šiplej (Shipley) ukazuje na činjenicu „da su žene bezgranično neiscrpivi resurs, u kom je svaki minut budnog dela njihovih života tu da bude investiran za potrebe drugih” (Shipley 2002, 108).

U Srbiji, bez obzira na angažovanje na tržištu plaćenog rada, žene dvostruko duže rade u kući nego muškarci, prema istraživanju tima Republičkog zavoda za statistiku. Žene radnim danima u proseku provedu osam sati radeći neplaćene aktivnosti (60% vremena). Muškarci radnim danima sedam sati provedu u radu, od čega je tri četvrtine vremena u plaćenim poslovima. Vikendom žene rade duže od muškaraca za jedan sat, s tim što 83% vremena čine neplaćeni poslovi. Poređenjem istraživanja iz 2010. i 2015. godine, tim Republičkog zavoda za statistiku uviđa trend smanjenja vremena koje muškarci provode u ukupnom poslu, gde više od polovine vremena čine plaćene aktivnosti. Kod žena iz gradskih naselja smanjuje se vreme u ukupnom poslu, iako veći postotak utrošenog vremena čine neplaćene aktivnosti.³ Žene u proseku provode duplo više vremena praktikujući brigu o zajedničkoj maloletnoj deci. One svoje vreme provode i u brizi o starijim licima, sa kojima su u krvnom srodstvu. Promene u demografskoj strukturi utiču i na kvantitet brige – odnosno, što je više starijih, žene više vremena provode u brizi o njima (Đoković Papić i Stojanović 2016).

Demografska struktura Republike Srbije je zabrinjavajuća jer je Srbija postala društvo starijeg stanovništva, kojima je potrebno pružanje adekvatne brige i nege. Broj korisnika usluga socijalne zaštite u konstantnom je porastu. Stari u sistemu socijalne zaštite koji ostvaruju podršku preko centara za socijalni rad nisu grupa koja koristi resurse centara u većoj meri. U svim uzrasnim grupama žene čine većinu korisnika usluga (Babović et al. 2018, 31). Nemogućnost sistema socijalne zaštite da pruži adekvatne us-

---

3 Žene najviše vremena provode u pripremi obroka – sat i po vremena u proseku, dok se muškarci ovim aktivnostima bave deset minuta. Na pranje i peglanje veša žene u proseku potroše pola sata, dok se muškarci ovim aktivnostima bave 1 minut (Đoković Papić i Stojanović 2016).

luge korisnicama i korisnicima koji se nalaze u stanju potrebe vodi do toga da licencirane pružaoce usluga zamenjuje porodica, kako u organizovanju i pružanju brige i nege starijim članovima porodice, tako i prema deci (Howe 2003, 229). Istraživanje Crvenog krsta Srbije i Kabineta ministra bez portfelja, zaduženog za demografiju i populacionu politiku, ukazuje na činjenicu da lokalna samouprava ne odgovara adekvatno na potrebe građana i građanki, već pružanje brige i nege starih lica pada na porodice, posebno na njihove ženske članove (Vračević et al. 2019, 34). U praksi se mogu primećivati slučajevi gde sestre ili rođake koje nisu obučene za zbrinjavanje starijih vode brigu o svojim starijim krvnim i afinalnim srodnicima. Pored fizičkog iscrpljivanja, dolazi i do emocionalnog sagorevanja, gubitka strpljenja koje često vodi do neadekvatnog zadovoljenja potreba starijih. Longitudinalna studija iz SAD koja se bavila odnosom između faktora stresa povezanih sa pružanjem nege, depresivnosti negovateljica i negovatelja i kvaliteta nege, pokazuje postojanje korelacije između slabijeg fizičkog zdravlja negovatelja i negovateljica i povećanog rizika od depresije, što negativno utiče na kvalitet pružene nege (Smith et al. 2011, 585). Depresivnost je problem sa kojim se neformalne negovateljice i negovatelji suočavaju. Procenjuje se da između 40% i 70% negovateljica i negovatelja ima simptome depresije. Simptomi depresije se pogoršavaju sa povećanjem obima pružanja nege, te se ukazuje da je između 30% i 40% neformalnih negovateljica i negovatelja u riziku od depresivnosti ukoliko se staraju o osobama sa demencijom. Istraživanje Državnog univerziteta u Ohaju iz 2003. godine pokazuje da je kod osoba koje trpe stres zbog pružanja nege mortalitet uvećan za 63%.

Mere socijalne politike koje mogu doprineti da se zaštiti mentalno zdravlje neformalnih negovatelja i negovateljica obuhvataju pružanje usluga dugotrajne nege preko formalnog sistema usluga, davanje usluge predaha za neformalne negovatelje i negovateljice, kao i omogućavanje neformalnim negovateljima i negovateljicama da pronađu funkcionalan balans između učešća na tržištu rada i uloge neformalnog negovatelja odnosno negovateljice. Formalne usluge umanjuju opterećenje neformalnog negovatelja i negovateljica, dok usluga predaha omogućava predah od pružanja nege i stvara prostor za učešće žena koje pružaju negu u društvenim aktivnostima, tako što se na određeno vreme nega pruža na drugačiji način (Vračević et al. 2020, 27). Žene provode tri puta više vremena brinući o drugim licima nego

muškarci, što utiče na pojavu opisanih rizika kod neformalnih pružalaca brige, odnosno žena koje se žrtvuju za članove svoje porodice (Đoković Pa-pić i Stojanović 2016).

ULOGA OBRAZOVNOG SISTEMA U REPRODUKOVANJU ŽENSKÉ BRIGE

Rodne neravnoteže su veoma varijabilne unutar naučnih i humanističkih oblasti i neki istraživači i istraživačice pretpostavljaju postojanje druge rodne podele, opisane kao da se na jednom tasu vage nalazi briga, dok je na drugom tasu vage tehnika. Prema takvom objašnjenju, preovlađujućí rodni narativi i stereotipi duboko ukorenjeni u kulturi, institucijama i organizacijama, usmeravaju žene ka zanimanjima koja su bliža njihovoj tradicionalnoj rodnoj ulozi, koja je organizovana oko brige o drugima. Na primer, žene mogu da studiraju prirodne nauke, ali se i dalje pripremaju za nastavno (brižno) zanimanje, kao što su nastavnice biologije i matematike (Lendák-Kabók i Popov 2018). Muškarci se pripremaju za zanimanja koja se oslanjaju na racionalizovanu i primenjenu tehničku ekspertizu, kao što su inženjerstvo, računarstvo i arhitektura (Lendák-Kabók 2021).

Žene se odlučuju za upis na studije koje karakteriše ženska briga, a kasnije se i na tržištu rada grupišu u zanimanjima koja odlikuje ženska briga. Profesionalno usmerenje jednim delom uzima deo subjekta žene, dok drugim delom to čine briga o domaćinstvu i porodici.

Drugu polovinu XX veka karakteriše izjednačavanje broja studentkinja i studenata na univerzitetima, dok se u narednom vremenskom periodu beleži konstantan rast upisanih studentkinja u odnosu na studente u Evropi i SAD (Dragojević 2014, 26). Prema podacima dostupnim na sajtu Republičkog zavoda za statistiku, u 2020/2021. godini postotak upisanih studentkinja na svim univerzitetima u Republici Srbiji iznosio je 57,5%, dok je procenat diplomiranih studentkinja 60,1% naspram 39,9% diplomiranih studenata (Krstić et al. 2021, 53, 75). Na Univerzitetu u Novom Sadu, u 2021. godini osnovne akademske studije završilo je 4009 studentkinja i 2594 studenta. Ovi procenti i brojke nam ukazuju na činjenicu da je devojkama potrebno više obrazovanja kako bi se mogle uključiti u tržište rada. Naravno, postavlja se pitanje koja su to zanimanja u kojima žene stižu diplome. Prema

istraživanju „Devojčice i dečaci u svetu zanimanja”, koje je sprovedeno u Srbiji kao deo projekta Profesionalna orijentacija u Srbiji, procentualni odnos mladića i devojaka koji se odlučuju za rodno određena zanimanja vidljiv je već na početku srednje škole i održava se kroz akademske studije (Ivković 2011–2015).

U profesijama gde se praktikuje „briga”, kao što su socijalna zaštita i zdravstvo, u 2010. godini oko 80% upisanih su bile devojke. Na izbor zanimanja umnogome utiču rodni stereotipi, koji su utkani u obrazovni sistem, i vode ka rodnoj segregaciji zanimanja, što rezultira time da određene nauke postaju rezervisane za određen rod (Lendák-Kabók i Popov 2018, 76). Socijalni rad je jedna od profesija za koju se smatra da je „dominantno ženska” (Gibelman and Schervish 1993; Kadushin 1976; Simpson 2004). Međutim, iz toga ne proizilazi nužno da će se veći broj žena u socijalnom radu neizbežno pretočiti u žensko liderstvo u profesiji (Scourfield 2003). Žene u socijalnom radu i dalje rade unutar patrijarhalne strukture organizacija zaposlenih i ponekad mogu služiti patrijarhalnim interesima, čak i ako te iste norme aktivno osporavaju (Pease 2011).

DRUŠTVENI KONSTRUKT BRIGE U KONTEKSTU POMAGAČKIH PROFESIJA

Blagojević (2002, 595) ističe da briga podrazumeva empatiju. Empatija predstavlja sposobnost da se podele tuđa osećanja ili iskustva, zamišljajući kako bi bilo biti u situaciji te osobe. Postoji pozitivna korelacija između empatije i prosocijalnog i altruističkog ponašanja. Briga formira potrebu za brigom i uzajamnu zavisnost, koja vremenom postaje obrazac ponašanja koji je jedini prihvatljiv za osobu koja brine. Briga podrazumeva longitudinalno odlaganje energije ka objektu brige, koji postaje centar. Druga osoba, objekt brige, sada ima dva centra, dok osoba koja brine ostaje bez sopstva. Društveni konstrukt ženske brige, preslikan na pomagačke profesije, utiče na opseg delanja u okviru etičkih standarda profesije (Kodrnja 2005, 807).

Briga uslovljava pasivno stanje osobe o kojoj se brine i aktivno stanje osobe koja brine (Blagojević 2002, 595). Žena ograničene slobode, koja je lišena bivanja subjektom etike čiste volje, rađanjem postaje subjekt koji praktikuje etiku odgovornosti ka svom potomku. Ona tokom vremena osvešćuje svo-

ja iskustva, koja kanališe ka objektu brige (Kodrnja 2005, 812). Na ovakav način se održava i praktikuje transgeneracijsko ciklično usvajanje brige. Na početku, dete predstavlja objekt brige. Ubrzo, ženska deca brigu prihvataju posredstvom socijalizacije i zatim kreću i sama da je praktikuju. Gilligan u svojoj knjizi *In a Different Voice* ukazuje na činjenicu da su devojčice u potpunosti sposobne za samostalno razmišljanje, ali u prisustvu muškaraca adolescenata, kada i same postaju samosvesne adolescentkinje, žrtvuju samostalnost u mišljenju iz straha od muškog neodobravanja (Gilligan 1982, 14). Strah od muškog neodobravanja dovodi do usvajanja obrazaca praktikovanja brige u adolescentnom periodu u kom adolescentkinje brigu usmeravaju ka adolescentima. Adolescenti postaju objekat brige svojih vršnjakinja, što ostaju i kroz zasnivanje nuklearnih porodica, ali i u starosti. U starosti žene postaju objekt brige, ali nastavljaju da je usmeravaju i praktikuju (na primer, prema svojoj deci, suprugu). Zavisnost od brige se stvara opisanim procesom, koji počinje usled primarne socijalizacije (Blagojević 2002, 595).

Tokom odvijanja cikličnog kruga, u središnjoj fazi, kada je žena u najaktivnijem statusu procesa brige, dolazi do uvođenja novih objekata, a to neretko mogu biti korisnici usluga. U kontekstu pomagačkih profesija, objekti brige postaju korisnici i korisnice usluga, kojima se kroz mere prave brige (bol i rad) usmerava i pruža energija, vreme i kapaciteti pomagača. Briga u ovom kontekstu je stvarna i merljiva (Blagojević 2002, 600).

Na osnovu detaljnog pregleda i analize literature zaključujemo da postoji potreba za problematizacijom i dekonstruisanjem društveno uslovljene ženske brige, koja se nalazi u bazi motivacije za odabir određenih profesionalnih usmerenja ili u praktikovanju brige kroz radno angažovanje u pomagačkim profesijama. Iako se u naučnoj literaturi govori o rodno zasnovanoj segregaciji u obrazovanju, čini se da je neophodno posvetiti više pažnje analizi pomagačkih profesija u obrazovnom procesu iz ugla feminističke etike brige, pa će ovaj rad doprineti naučnom diskursu iz navedene oblasti.

METOD

Za potrebe prikaza osnovnih statističkih podataka, prikupljeni su sekundarni podaci, na osnovu konačnih rang lista upisanih studenata i studentkinja u prvim upisnim rokovima akademskih godina 2017/2018, 2018/2019,

2019/2020, 2020/2021. i 2021/2022.⁴ Uzorak obuhvata proteklih pet akademskih godina, od akreditacije studijskog programa Socijalni rad na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, a u analizu su uključeni studenti i studentkinje sa budžetskim i samofinansirajućim statusom. Ukupan uzorak čini 1009 upisanih studenata i studentkinja društvenih nauka – pedagogije (375), psihologije (386) i socijalnog rada (248). Podaci su prikazani pomoću programa Microsoft Excel®.

PRIKAZ PODATAKA

Osnovne akademske studije, konačna rang lista 2017/2018.	Ukupan broj upisanih studenata/studentkinja	Broj upisanih studenata	Broj upisanih studentkinja
Odsek za pedagogiju	75	0	75
Odsek za psihologiju	78	12	66
Studijski program Socijalni rad	50	10	40

Tabela 1. Broj upisanih studenata i studentkinja na osnovne akademske studije u školskoj 2017/2018. godini

Kao što se može videti iz podataka o broju upisanih studenata i studentkinja, navedenih u tabeli 1, postotak upisanih studentkinja na Odseku za pedagogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu u prvom upisnom roku 2017/2018. godine iznosi 100%. Odsek za psihologiju u školskoj 2017/2018. godini upisalo je 85% studentkinja i 15% studenata. Prva generacija studijskog programa Socijalni rad broji 80% studentkinja i 20% studenata.

Osnovne akademske studije, konačna rang lista 2018/2019.	Ukupan broj upisanih studenata/studentkinja	Broj upisanih studenata	Broj upisanih studentkinja
Odsek za pedagogiju	75	2	73
Odsek za psihologiju	80	11	69
Studijski program Socijalni rad	50	4	46

Tabela 2. Broj upisanih studenata i studentkinja na osnovne akademske studije u školskoj 2018/2019. godini

⁴ Rang liste nisu dostupne javno. Korišćenje rezultata konačnih rang lista odobreno je od strane prodekanice za nastavu Filozofskog fakulteta Univerziteta u Novom Sadu, u svrhu izrade naučnog rada.

Iz tabelarnog prikaza broja upisanih studenata i studentkinja na Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu u prvom upisnom roku 2018/2019. godine (tabela 2), može se videti da je na Odsek za pedagogiju upisano svega 3% studenata i 97% studentkinja. Odsek za psihologiju upisalo je 14% studenata i 86% studentkinja. Postotak studentkinja upisanih na studijski program Socijalni rad iznosi 92%, dok je broj upisanih studenata muškog pola svega 8%.

Osnovne akademske studije, konačna rang lista 2019/2020.	Ukupan broj upisanih studenata/studentkinja	Broj upisanih studenata	Broj upisanih studentkinja
Odsek za pedagogiju	75	2	73
Odsek za psihologiju	77	13	64
Studijski program Socijalni rad	48	3	45

Tabela 3. Broj upisanih studenata i studentkinja na osnovne akademske studije u školskoj 2019/2020. godini

Iz statistike upisanih studenata i studentkinja na Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu u prvom upisnom roku 2019/2020. godine (tabela 3), može se videti da se na Odsek za pedagogiju upisalo 97% studentkinja i 3% studenata. Odsek za psihologiju upisalo je 17% studenata i 83% studentkinja. Studijski program Socijalni rad u školskoj godini 2018/2019. upisalo je 94% studentkinja, dok je broj upisanih studenata 6%.

Osnovne akademske studije, konačna rang lista 2020/2021.	Ukupan broj upisanih studenata/studentkinja	Broj upisanih studenata	Broj upisanih studentkinja
Odsek za pedagogiju	75	6	69
Odsek za psihologiju	76	13	63
Studijski program Socijalni rad	50	6	44

Tabela 4. Broj upisanih studenata i studentkinja na osnovne akademske studije u školskoj 2020/2021. godini

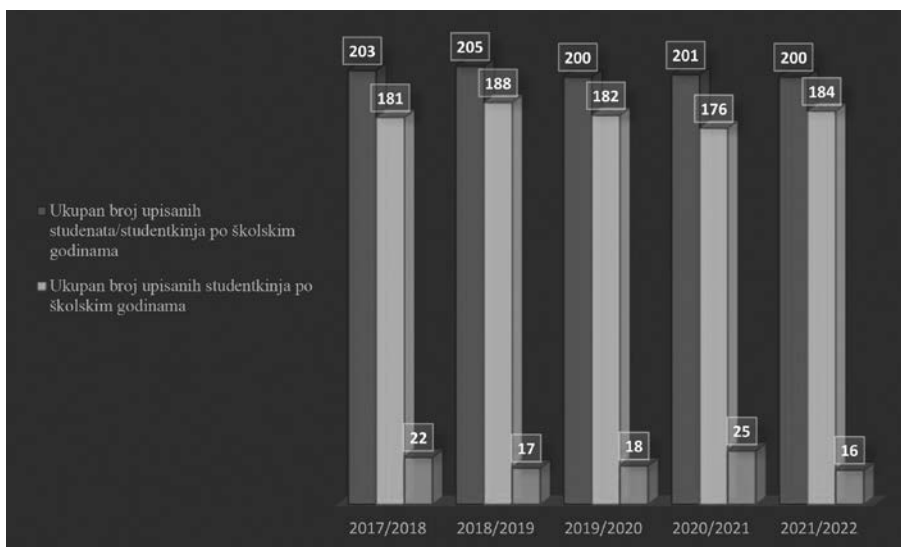
Tabela 4 prikazuje broj studenata i studentkinja na Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu u prvom upisnom roku 2020/2021. godine. Postotak upisanih studentkinja na Odseku za pedagogiju iznosi 92%, dok je 8% studenata. Odsek za psihologiju upisalo je 17% studenata i 83% student-

kinja. Studijski program Socijalni rad upisalo je 88% studentkinja, dok je postotak upisanih studenata 12%.

Osnovne akademske studije, konačna rang lista 2021/2022.	Ukupan broj upisanih studenata/studentkinja	Broj upisanih studenata	Broj upisanih studentkinja
Odsek za pedagogiju	75	2	73
Odsek za psihologiju	75	11	64
Studijski program Socijalni rad	50	3	47

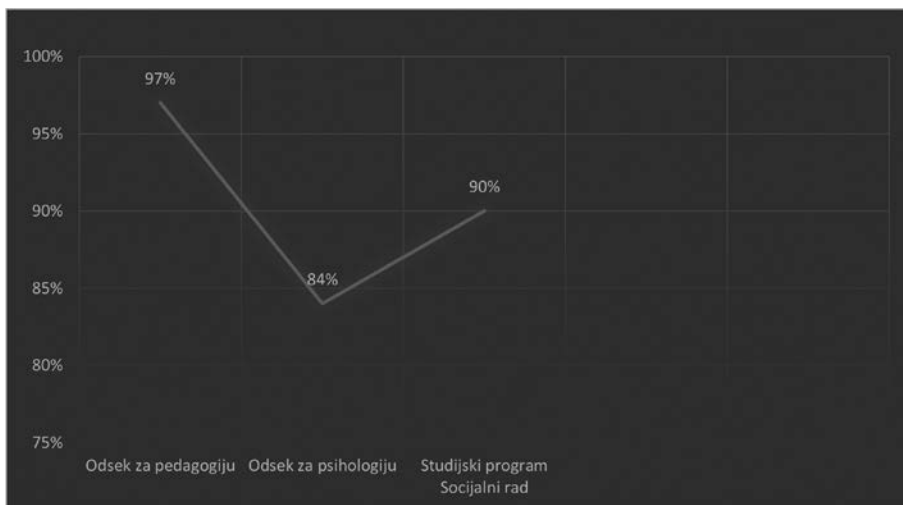
Tabela 5. Broj upisanih studenata i studentkinja na osnovne akademske studije u školskoj 2021/2022. godini

U prvom upisnom roku 2021/2022. godine, na Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu na Odsek za pedagogiju upisano je 97% studentkinja i 3% studenata. Postotak upisanih studentkinja na Odseku za psihologiju iznosi 75%, dok je procenat upisanih studenata 25%. Studijski program Socijalni rad u školskoj 2020/2021. godini upisalo je 94% studentkinja, dok je postotak od ukupnog broja upisanih studenata svega 6%.

Grafikon 1. Odnos ukupnog broja upisanih studenata prema polu na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu (Odsek za pedagogiju, Odsek za psihologiju, studijski program Socijalni rad) tokom školskih godina 2017/2018, 2018/2019, 2019/2020, 2020/2021, 2021/2022.

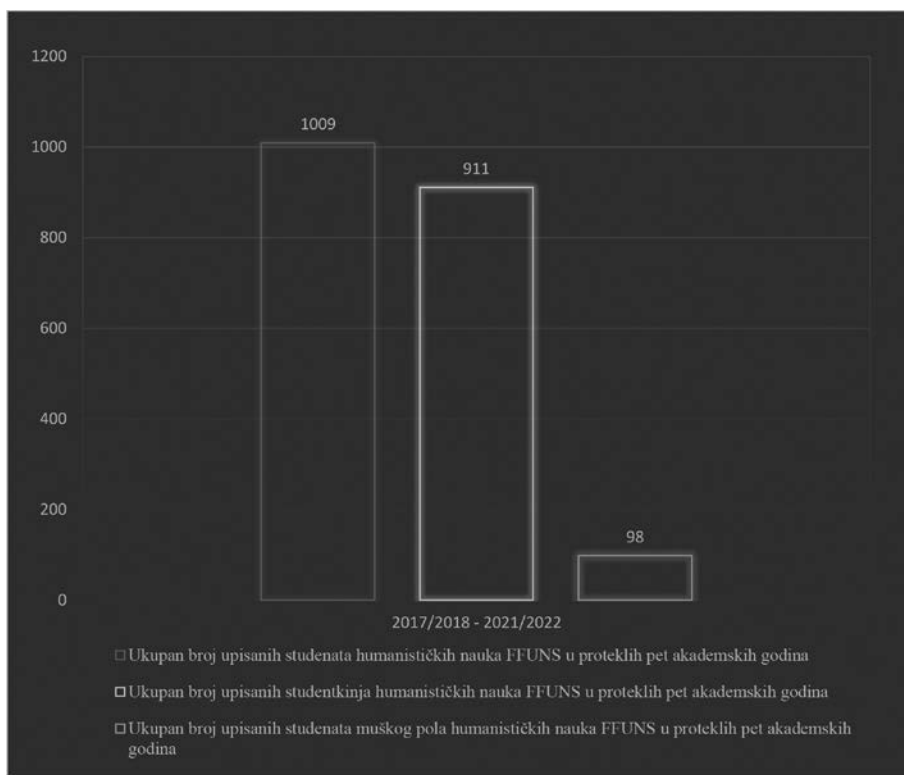
Posmatranjem odnosa ukupnog broja upisanih studenata i studentkinja, u odnosu na ukupan broj upisanih na Filozofski fakultet Univerziteta u Novom Sadu, uviđa se kontinuirano visok i održiv broj upisanih studentkinja u odnosu na broj upisanih studenata.

Grafikon 2. Ukupan procenat upisanih studentkinja na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu (Odsek za pedagogiju, Odsek za psihologiju, studijski program Socijalni rad) u proteklih pet školskih godina

Najviši ukupan procenat upisanih studentkinja je na Odseku za pedagogiju i iznosi 97%. Na studijski program Socijalni rad upisano je 90% studentkinja tokom pet prikazanih školskih godina. Na Odseku za psihologiju je najmanji procenat upisanih studentkinja (84%), u odnosu na Odsek za pedagogiju i studijski program Socijalni rad.

Među studentima koji su upisali osnovne akademske studije od školske godine 2017/2018. do 2021/2022. na odsecima za pedagogiju i psihologiju i studijskom programu Socijalni rad, velikom većinom su studentkinje (90,29%), što implicitno ukazuje na činjenicu da će se društveni konstrukt brige ciklično ponavljati i održavati na različitim nivoima, posebno kroz navedene studije iz oblasti društvenih nauka i buduće delovanje u pomagačkim profesijama.

Grafikon 3. Odnos ukupnog broja upisanih studenata, studentkinja i studenata muškog pola na FFUNS (Odsek za pedagogiju, Odsek za psihologiju, studijski program Socijalni rad) u proteklih pet školskih godina

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Feministički aktivizam omogućio je formalno-pravnu rodnu jednakost i otvorio vrata obrazovnog sistema ženama, uz aktivno uključivanje na tržište rada. Menjanje zakonskog okvira je kaskalo za otvaranjem obrazovnog sistema ka ženama, te su se u Evropi i Americi početkom prošlog veka žene suočavale sa problemima koji se odnose na nemogućnost pozicioniranja na tržištu rada, iz razloga što je ono bilo rezervisano za muškarce koji su imali isto formalno obrazovanje kao i žene. Menjanje političke struje uslovalo je i otvaranje biračkih mesta za žene, što je umnogome uticalo na njihovo pozicioniranje i u akademskoj zajednici, uz unošenje pitanja rodne ravnopravnosti u nauku. Žene su ostvarivanjem prava na obrazovanje pomerile svoj objekt brige iz porodice i domaćinstva, te su koncept brige utkale i u svoje

profesionalno opredeljenje. Kada se problematizuju društvene konstrukcije ženske brige koje se nalaze u bazi motivacije za odabir određenih profesionalnih usmerenja ili praktikovanje ženske brige kroz radno angažovanje u pomagačkim profesijama, dolazi se do etičkog vođenja brige. Feministička etika brige ima važnu ulogu u obrazovanju sadašnjih i budućih generacija mladih žena koje se opredeljuju za izučavanje pomagačkih profesija ili se pak zapošljavaju u navedenim profesijama. Feministička etika brige naglašava da požrtvovanost žena nije vrlina. Praktikovati feminističku etiku brige znači ponašati se u skladu sa sklonostima i simpatijama u svakoj situaciji, individualno i autentično, bez patrijarhalno urođenih matrica.

Rad je imao za cilj da ukaže na važnost i povezanost etike brige sa obrazovanjem i pomagačkim profesijama, te da se kroz sve faze socijalizacije devojke uče da brinu. U radu smo prikazali rodnu strukturu i broj upisanih studenata i studentkinja na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Novom Sadu, budućih stručnjakinja u oblasti pedagogije, psihologije i socijalnog rada. Rezultati ukazuju na to da je postotak studentkinja koje su upisale osnovne akademske studije pedagogije, psihologije i socijalnog rada, odnosno budućih profesija u kojima se praktikuje i redefiniše briga, u toku školskih godina 2017/2018–2021/2022. preko 90%, što ukazuje na kontinuirano perpetuiranje društvene konstrukcije ženske brige, koje potiče iz porodice i domaćinstva i pretiče se na korisnike usluga u različitim sistemima.

Visoko obrazovanje, dakle, nedvosmisleno predstavlja važan kanal putem kog se ženska briga održava i reprodukuje, čak i u kontekstu obrazovanja i emancipacije žena. Na taj način se urođena briga kao naturalizovan odnos iz privatne sfere prenosi u javnu i postaje deo šire društvene strukture, institucija i organizacija. Kao takva, ona vodi i nejednakom položaju muškaraca i žena na tržištu rada i u društvu uopšte.

Na kraju, aktuelni globalni rizici doveli su i dovode u fokus pitanje lične, političke i globalne etike brige, koja treba da se dekonstruiše, kako bi se društvo osvestilo i skinulo teret brige sa ženskih pleća. Dekonstruisanje ženske brige se može odigravati na različitim nivoima. Na individualnom nivou, svaka žena – kao subjekt brige – i svaki muškarac – kao objekt brige – mogu preispitati svoju svest o sebi. Kameron (1997, 193) ukazuje na važnost formiranja vaspitnog stila koji bi decu osposobio da „na smislen način vode brigu o drugima”. Dalmija (Dalmiya 2021, 68) ističe činjenicu da etika brige

odgovara na „neizbežne zavisnosti” kao što su bolest, starost i smrt, te se može nazvati i etikom ranjivosti. Ono što je karakteristično za brigu sistema socijalne sigurnosti, sistema socijalne zaštite, ali i socijalnog rada kao profesije, jeste mapiranje grupa i pojedinki i pojedinaca kojima nisu dostupne usluge iz različitih sistema i njihovo osnaživanje radi zadovoljenja potreba kroz dostupne usluge. Osobe koje su pogođene siromaštvom, koje nemaju pristup zdravstvenoj zaštiti i/ili se nalaze u drugim rizicima koji se takođe preklapaju, pate nesrazmerno više od građana i građanki koji su pogođeni istim rizikom (npr. zdravstvenim), a kojima su ove usluge iz različitih sistema dostupne. Određene rizike stvaraju i održavaju različiti politički sistemi, stoga je važno graditi podržavajući odnos prema etici nege. Rad na ublažavanju neoliberalnih rizika posredstvom etike brige je potreban kako bi se adekvatno odgovorilo na nesigurnosti i rizike savremenog društva (Bek 2001) i kako bi se predupredilo stvaranje novih i kompleksnijih rizika, koji nastaju umnožavanjem postojećih, čineći određene grupe stanovništva visoko vulnerabilnim (Dionne 2021, 249).

Pored toga, socijalnu politiku je potrebno prilagoditi sistemu usluga koji može da odgovori na potrebe društva, bez oslanjanja na „požrtvovanost žena”. Osnovni moralni koncepti etike brige (pažnja, odgovornost, kompetentnost, responzivnost, poverenje i reciprocitet) treba da postanu deo prakse koju praktikuju građanke i građani, a koju umnogome određuju političke vrednosti kao što su solidarnost i pravda. Stvaranje prostora za nove prakse stvara i drugačija delovanja građanki i građana, u kojima su oni davaoci i primaoci nege. Međusobnim dijalogom i participacijom doprinosi se poboljšanju kvaliteta socijalne zaštite, a oni otvaraju i prostor za nove oblike demokratskog delovanja, ali i za brigu kao demokratsku praksu (Sevenhuijsen 2003, 182), koja će doprineti i uspešnom dekonstruisanju ženske brige i izgradnji društva u kojem pomagačke profesije neće perpetuirati žensku brigu. Takođe, na društvenom nivou mogu se doneti različiti zakonski i podzakonski akti, postići bolje umrežavanje nevladinog sektora, ali i formiranje različitih tela koja će se boriti za dekonstruisanje brige i postizanje rodne ravnopravnosti u pomagačkim profesijama.

LITERATURA

- Babović, Marija. 2021. „Rodna ravnopravnost u Srbiji.” U *Podrivanje demokratije: procesi i institucije u Srbiji od 2010. do 2020. godine*, uredio Dušan Spasojević, 143–157. Beograd: Crta.
- Babović, Marija, Katarina Veličković, Stefan Stefanović, Nataša Todorović, Milutin Vračević. 2018. *Socijalna uključenost starijih osoba (65+) u Srbiji*. Beograd: Crveni krst Srbije.
- Barone, Carlo. 2011. „Some Things Never Change: Gender Segregation in Higher Education across Eight Nations and Three Decades.” *Sociology of Education* 84 (2): 157–176. doi: 10.1177/0038040711402099
- Bek, Ulrih. 2001. *Rizično društvo*. Beograd: Filip Višnjić.
- Blagojević, Marina. 2002. „Brinem, dakle postojim: dekonstrukcija ženske brige.” U *Mapiranje mizoginije u Srbiji: diskursi i prakse (I tom)*, uredila Marina Blagojević, 591–601. Beograd: Asocijacija za žensku inicijativu.
- Dalmiya, Vrinda. 2021. „Vulnerability, Precarity, and the Ambivalent Interventions of Empatic Care.” In *Care Ethics in the Age of Precarity*, edited by Maurice Hamington and Michael Flower, 68–90. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Dionne, Emilie. 2021. „Resisting Neoliberalism: A Feminist New Materialist Ethics of Care to Respond to Precarious World(s).” In *Care Ethics in the Age of Precarity*, edited by Maurice Hamington and Michael Flower, 229–259. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Dragojević, Đurđica. 2014. „Rodna segregacija u visokom obrazovanju.” *Diskrepancija: studentski časopis za društveno-humanističke teme* 13 (19): 25–36.
- Đoković Papić, Dragana, i Jovanka Stojanović. 2016. *Korišćenje vremena u Republici Srbiji 2010. i 2015. godine*. Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Galić, Branka, i Marija Geiger. 2007. „Od logike dominacije prema etici brižnosti. Konceptualna utemeljenja ekofeminizma.” *Socijalna ekologija* 16 (1): 17–33.
- Gibelman, Margaret, and Philip H. Schervish. 1993. „The Glass Ceiling in Social Work: Is It Shatterproof?” *Affilia: Feminist Inquiry in Social Work* 8 (4): 442–455. doi: 10.1177/088610999300800406

- Giddens, Anthony. 1998. *The Third Way. The Renewal of Social Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Gilligan, Carol. 1982. *In a Different Voice: Psychological Theory and Women's Development*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Held, Virginia. 2006. *The Ethics of Care. Personal, Political, and Global*. New York: Oxford University Press.
- Howe, David. 2003. *Uvod u teoriju socijalnog rada*. Beograd: Naučnoistraživački centar za socijalni rad i socijalnu politiku FPN.
- Ivković, Marija. 2011–2015. *Devojčice i dečaci u svetu zanimanja. (Rodna komponenta u projektu „Profesionalna orijentacija u Srbiji“)*. Beograd: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH.
- Kadushin, Alfred. 1976. „Men in a Woman's Profession.” *Social Work* 21 (6): 440–447.
- Kamerer, Eva. 1997. „Problemi feminističke etike.” *Pro Femina: časopis za žensku kulturu i književnost* 9/10: 189–195.
- Kodrnja, Jasenka. 2005. „Rodni aspekti etike.” *Filozofska istraživanja* 25 (4): 805–814.
- Krstić, Jasmina, Tamara Ergić, Katarina Bakalić, Maja Tošić, Milena Aćimović Krstić, Tatjana Žarić. 2021. *Visoko obrazovanje 2020/2021*. Beograd: Republički zavod za statistiku.
- Lendák-Kabók, Karolina, i Stanislava Popov. 2019. „Rodne razlike pri izboru studija maturanata mađarske, slovačke i rumunske nacionalne manjine u Srbiji.” *Sociologija* LXI (1): 75–86. doi: 10.2298/SOC1901075L
- Lendák-Kabók, Karolina. 2021. „Does Ethnicity Count When Contextualizing the Low Proportion of Women in STEM in Serbia? ” *Equality, Diversity and Inclusion: An International Journal* 40 (5): 525–541. doi: 10.1108/EDI-08-2020-0236
- Noddings, Nel. 1984. *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley: University of California Press.
- Orlov Vilimonović, Larisa. 2022. „The Ethics of Care in the Late Antique Christian Discourse: (Trans)historical Perspectives on the Social, Political and Philosophical Value of Care.” *Filozofija i društvo / Philosophy and Society* 33 (4): 910–933. doi: 10.2298/FID2204910O
- Pease, Bob. 2011. „Men in Social Work: Challenging or Reproducing an Unequal Gender Regime?” *Affilia: Feminist Inquiry in Social Work* 26 (4):

- 406–418. doi: 10.1177/0886109911428207
- Scourfield, Jonathan. 2003. *Gender and Child Protection*. New York: Palgrave Macmillan.
- Seventhuisen, Selma. 2000. „Caring in the Third Way: The Relation between Obligation, Responsibility and Care in Third Way Discourse.” *Critical Social Policy* 20 (1): 5–37. doi: 10.1177/026101830002000102
- Seventhuisen, Selma. 2002. „A Third Way? Moralities, Ethics and Families: An Approach through the Ethic of Care.” In *Analysing Families: Morality and Rationality in Policy and Practice*, edited by Alan Carling, Simon Duncan and Rosalind Edwards, 129–144. London and New York: Routledge.
- Seventhuisen, Selma. 2003. „The Place of Care: The Relevance of the Feminist Ethic of Care for Social Policy.” *Feminist Theory* 4 (2): 179–197. doi: 10.1177/14647001030042006
- Shipley, Patricia. 2002. „Racionalna žena u feminističkoj debati.” *Dijalog: časopis za filozofiju i društvenu teoriju* 1/2: 98–118.
- Simpson, Ruth. 2004. „Masculinity at Work: The Experiences of Men in Female Dominated Occupations.” *Work, Employment and Society* 18 (2): 349–368. doi: 10.1177/09500172004042773
- Smith, Rush G., Gail M. Williamson, Lloyd Stephen Miller, Richard Schulz. 2011. „Depression and Quality of Informal Care: A Longitudinal Investigation of Caregiving Stressors.” *Psychology and Aging* 26 (3): 584–591. doi: 10.1037/a0022263
- Vračević, Milutin, Nataša Todorović, Gradimir Zajić, Lidija Kuzmanov. 2019. *Međugeneracijska razmena u Republici Srbiji*. Beograd: Crveni krst Srbije.
- Vračević, Milutin, Nataša Todorović, Dejana Stanisavljević, Nataša Milić. 2020. *Mentalno zdravlje neformalnih negovatelja*. Beograd: Crveni krst Srbije.

Primljeno/Received: 10.09.2022.

Izmenjeno/Changed: 16.02.2023; 24.11.2023; 09.12.2023.

Prihvaćeno/Accepted: 20.12.2023.

The Social Construct of Women's Care in the Context of Helping Professions

---

Kristina BJELIĆ

University of Novi Sad

University Centre for Interdisciplinary and Multidisciplinary Studies and Research
Center for Social Work, Novi Sad

Karolina LENDÁK-KABÓK

University of Novi Sad

Faculty of Philosophy

Eötvös Loránd University

Faculty of Social Sciences

Summary: The study of the social construct of women's care finds its origins in feminist discourse, activism, and theory. Women's care is characterized by transgenerational reproduction, which implicitly influences the maintenance of the patriarchal social order. The most important characteristic of women's care is the loss of part of the subject (woman) in the process of care directed towards the object of care (man). The paper points to the crucial position of the educational system in maintaining women's care. Through the analysis of the gender structure and the number of students enrolled at the Faculty of Philosophy of the University of Novi Sad, women students, and future experts in pedagogy, psychology, and social work, we point out the gender structure of enrolled students. The results indicate that the number of women students who enrolled in undergraduate studies of pedagogy, psychology, and social work during the school years 2017/18–2021/22, i.e., future professions in which care is practiced and redefined, is over 90%, which indicates the perpetuation of the social construct of women's care, which originates from the family and the household and is passed on to the users of services in different systems.

Keywords: women's care, ethics of care, social construct of care, practicing women's care, gender roles, helping professions